

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17862479>

## O‘ZBEKISTON SOLIQ TIZIMINING SHAKLLANISH TAMOYILLARI VA RIVOJLANTIRISH YO‘NALISHLARI

**Zarif Oripovich Axrorov**

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Samarqand filiali “Moliya, soliq va bank ishi” kafedrası  
mudiri, i.f.d., professor v.b.*

*e-mail: [z.akhroroff@gmail.com](mailto:z.akhroroff@gmail.com)*

**ORCID: 0000-0003-4403-9137**

**Akobir Akbarovich Shamsiyev**

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Samarqand filiali “Moliya” mutaxassisligi magistranti*

**Sherzod Jamshidovich Xubbimov**

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Samarqand filiali “Iqtisodiyot” mutaxassisligi magistranti*

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada hozirgi sharoitda soliq tizimini isloh qilish uchun zamonaviy soliq munosabatlarining nazariy tahlili keltirilgan. Maqolaning maqsadi soliq islohoti asosidagi soliq tamoyillari haqida aniq tasavvur berish va soliq tushumlari hozirgi vaqtda soliq tamoyillari bilan qanday muvofiqlashtirilganligi bo'yicha xulosalar va tavsiyalar berishdir. Shuni ta'kidlash kerakki, soliq yuki va soliq imtiyozlari soliq munosabatlarini tartibga solishda muhim rol o'ynaydi. Maqolada soliq yuki va soliq imtiyozlarini tartibga solish bo'yicha xulosalar va tavsiyalar keltirilgan.

**Kalit so'zlar:** soliq, soliq tizimi, soliqqa tortish, soliq tushumi, iqtisodiyot, tamoyil.

### Kirish

O‘zbekiston Respublikasi yangi tahrirdagi Soliq kodeksiga [2] muvofiq, davlat tomonidan belgilangan va barcha darajadagi byudjetlar hamda boshqa maqsadli moliyaviy resurslar jamg‘armalarining daromadlarini shakllantirish maqsadida undiriladigan soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar majmui, shuningdek amaldagi qonunchilik hujjatlariga ko‘ra ularni undirishning amal qilayotgan tamoyillari, shakllari, usullari hamda soliq xizmati organlarining faoliyati mohiyatan soliq tizimini tashkil etadi.

Demak, har qanday soliq tizimi uchun soliq solishning samarali faoliyatini ta'minlash ma'lum tamoyillarga asoslangan holda qurilishi zarur.

Soliq tizimini shakllantirish esa har bir mamlakatning ichki shart-sharoitlari, rivojlanish xususiyatlari va iqtisodiy manfaatlariga tayanadi, ya'ni milliy o'ziga xosliklarni inobatga oladi.

Shu bois, amal qilayotgan soliq tizimi soliq tizimini shakllantirish jarayonini umumiy iqtisodiy rivojlanishning sifat va miqdor ko'rsatkichlari bilan uzviy bog'laydigan obyektiv talablarni aks ettiruvchi tamoyillar asosida qurilgan bo'lishi lozim. Bu esa mavjud soliq tizimining salbiy oqibatlarini kamaytirish yoki ularni

bartaraf etish imkonini beradi.

O'zbekiston Respublikasida bozor iqtisodiyotining shakllanishi, davlat tomonidan iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash jarayonida soliq tizimi markaziy o'rinda turadi. Soliqlar davlatning fiskal barqarorligini ta'minlash, iqtisodiy faollikni rag'batlantirish, tadbirkorlik muhitini yaxshilash hamda ijtimoiy adolat tamoyillarini qaror toptirishning eng muhim moliyaviy instrumenti hisoblanadi. Mamlakat mustaqillikka erishgan ilk yillardan boshlab soliq tizimini tubdan isloh qilish, uni zamonaviy talablarga moslashtirish, xalqaro amaliyotga integratsiyalash va davlat moliyasining barqarorligini ta'minlash borasida izchil chora-tadbirlar amalga oshirildi. Bu jarayonlar natijasida O'zbekistonda soliq siyosatining huquqiy, tashkiliy va institutsional asoslari yaratildi.

Keyingi yillarda davlat boshqaruvining transformatsiyasi, iqtisodiyotni erkinlashtirish, investitsion jozibadorlikni oshirish, xufyona iqtisodiyot ulushini qisqartirish va kichik biznesni qo'llab-quvvatlash yo'nalishlarida olib borilayotgan islohotlar soliq tizimidan yanada yuqori funksionallikni talab qilmoqda. Ayniqsa, Soliq kodeksining yangilangan tahrirda qabul qilinishi, soliq turlari optimallashtirilishi, soliq stavkalarining pasaytirilishi, soliq ma'murchiligida raqamli texnologiyalar joriy etilishi, shaffoflik va ochiqlik tamoyillarining mustahkamlanishi soliq tizimini zamonaviy bosqichga olib chiqdi. Shuningdek, iqtisodiyotda sodda va qulay soliq yukini shakllantirish orqali tadbirkorlik faoliyatini kengaytirish, ishlab chiqarishni ko'paytirish hamda eksport salohiyatini oshirishga xizmat qilmoqda.

Soliq tizimining shakllanish tamoyillarini chuqur ilmiy tahlil qilish, ularning nazariy asoslari va amaliy natijalarini baholash bugungi kunda muhim ahamiyatga ega. Chunki bozor iqtisodiyotiga asoslangan davlatlarda soliq tizimi nafaqat fiskal vosita, balki tartibga soluvchi, rag'batlantiruvchi va qayta taqsimlovchi mexanizm sifatida iqtisodiy-ijtimoiy jarayonlarning barqarorligini belgilaydi. O'zbekiston soliq tizimining rivojlanish yo'nalishlarini aniqlash esa mavjud soliq siyosatini yanada takomillashtirish, iqtisodiy faollikni oshirish hamda aholi farovonligini ta'minlashda muhim ilmiy-amaliy asos yaratadi.

Ushbu maqolada O'zbekiston soliq tizimining shakllanish bosqichlari, asosiy tamoyillari, tizimni takomillashtirish jarayonlari hamda kelgusidagi rivojlantirish yo'nalishlari kompleks tahlil qilinadi. Shuningdek, mamlakatda soliq siyosati barqarorligini ta'minlash, soliq ma'murchiligini modernizatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va soliq yukini optimallashtirish kabi dolzarb masalalar yoritiladi. Tadqiqot natijalari soliq tizimining bugungi holatini baholash bilan birga, O'zbekistonning uzoq muddatli iqtisodiy strategiyasida soliqlarning tutgan o'rni va istiqboldagi vazifalarini aniqlashga xizmat qiladi.

### **Adabiyotlar tahlili**

Soliqqa tortish tarixida birinchi bor klassik soliq tashkil etish tamoyillari A. Smit tomonidan ishlab chiqilgan. A. Smitning qarashlariga ko'ra, bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan quyidagi to'rtta asosiy tamoyil mavjud:

- Adolat tamoyili – soliqqa tortishning umumiyligi va soliq yukining fuqarolar

o'rtasida ularning daromadiga mutanosib ravishda teng taqsimlanishini ta'minlaydi;

- Aniqlik tamoyili – soliq miqdori, uni to'lash tartibi va muddati oldindan aniq belgilangan bo'lishini talab qiladi;

- Qulaylik tamoyili – soliq to'lovchi uchun eng qulay bo'lgan vaqt va shaklda soliq undirilishini nazarda tutadi;

- Tejamkorlik tamoyili – soliqlarni undirish bilan bog'liq xarajatlarning imkon qadar kam bo'lishini ko'zlaydi [3].

A. Smit tomonidan shakllantirilgan ushbu umumiy va universal xususiyatga ega tamoyillar keyinchalik D. Rikardo, A. Vagner, N. Turgenev, A. Sokolov, M. Alekseenko, P. Samuelson, V. Tverdoxlebov, T. Yutkina, D. Zaynalov, T. Malikov, N. Xaydarov, K. Yaxyoyev, Sh. Gataulin [4–15] va boshqa olimlar tomonidan aniqlashtirilgan hamda yanada rivojlantirilgan.

A. Vagner [4] tomonidan to'rt guruhga birlashtirilgan to'qqizta tamoyil formulalangan. Ushbu tamoyillarning negizida klassik yondashuvlar hamda moliyaviy-xo'jalik sharoitlari (xususiyatlari, imkoniyatlari) yotadi:

1. **Yetarlilik.** Soliq solish davlat ehtiyojlarini qoplash uchun yetarli bo'lishi, shu bilan birga ishlab chiqarishning qisqarishiga olib kelmasligi kerak.

2. **Mahsuldorlik.** Ushbu tamoyil soliqqa tortishni davlat byudjetiga kelib tushadigan daromad hajmi nuqtai nazaridan baholash imkonini beradi.

3. **Harakatchanlik, moslashuvchanlik va elastiklik.** Mazkur tamoyil zarurat tug'ilganda davlat xo'jalik tizimini izdan chiqarmagan holda soliq tushumlarini oshirish orqali moliyaviy resurslarni to'ldira olishi kerakligini anglatadi.

4. **Barqarorlik.** Bu tamoyil soliq tizimida harakatchanlik va elastiklikning ta'sirini muvozanatlashtirib turadi.

J. Stiglitzning "yaxshi soliq tizimi"ga xos beshta xususiyati keltiriladi [16]:

1. **Iqtisodiy samaradorlik.** Soliq tizimi resurslarni samarali taqsimlashga zid bo'lmasligi kerak.

2. **Ma'muriy soddalik.** Soliqqa oid ma'muriy jarayonlar sodda va nisbatan arzon bo'lishi lozim.

3. **Moslashuvchanlik.** Soliq tizimi iqtisodiy sharoitlar o'zgarishiga tezkor javob bera olishi kerak.

4. **Siyosiy javobgarlik.** Soliq tizimi shunday qurilmog'i kerakki, fuqarolar to'layotgan soliqlari siyosiy tizimning ularning manfaat va ehtiyojlarini aniqroq aks ettirishiga xizmat qilayotganiga ishonch hosil qilsin.

5. **Adolat.** Soliq tizimi turli toifadagi shaxslarga nisbatan adolatli yondashishi zarur (A. Smitning vertikal adolat tamoyiliga o'xshash bo'lib, soliq tizimini ratsionallashtirishni talab etadi).

### Metodologiya

Ushbu tadqiqotning metodologik asosi O'zbekiston soliq tizimining shakllanish bosqichlari, amaldagi normativ-huquqiy baza, fiskal siyosat tamoyillari hamda soliq boshqaruvining zamonaviy rivojlanish tendensiyalarini chuqur tahlil qilishga yo'naltirilgan ilmiy yondashuvlar majmuasidan iborat. Tadqiqot jarayonida tizimli

tahlil, qiyosiy tahlil, iqtisodiy-statistik usullar, deduktiv va induktiv yondashuvlar, tarixiy-geografik metod hamda konseptual model yaratish texnikalari qoʻllanildi.

Tizimli tahlil metodi soliq tizimini yaxlit iqtisodiy mexanizm sifatida baholash, uning tarkibiy qismlari oʻrtasidagi oʻzaro bogʻliqlikni aniqlash, soliq siyosatining iqtisodiy barqarorlik va davlat byudjeti daromadlariga taʼsirini oʻrganish imkonini berdi. Qiyosiy tahlil Oʻzbekiston soliq tizimini rivojlangan davlatlar soliq amaliyoti bilan solishtirish, samaradorlik koʻrsatkichlarini aniqlash hamda xalqaro standartlarga mos keluvchi yoʻnalishlarni belgilashda qoʻllanildi.

Iqtisodiy-statistik usullar soʻnggi yillarda soliq tushumlari dinamikasi, soliqqa tortish bazasining kengayishi, soliq imtiyozlari samaradorligi va fiskal yuklamaning oʻzgarishini miqdoriy baholashda muhim ahamiyat kasb etdi. Shuningdek, deduktiv va induktiv yondashuvlar yordamida soliq tizimi samaradorligini belgilovchi omillar aniqlanib, ulardan umumiy xulosalar chiqarildi.

Tarixiy metod orqali Oʻzbekiston soliq tizimining mustaqillik yillaridan boshlab bosqichma-bosqich shakllanish jarayoni, iqtisodiy islohotlarning soliq siyosati bilan uygʻunligi hamda soliq qonunchiligining muhim evolyutsion oʻzgarishlari oʻrganildi. Normativ-huquqiy tahlil metodi amaldagi Soliq kodeksi, Prezident farmonlari, Hukumat qarorlari va boshqa meʼyoriy hujjatlar asosida soliq boshqaruvi mexanizmlarining huquqiy asoslarini yoritishga xizmat qildi.

Tadqiqotda empirik maʼlumotlar sifatida Davlat soliq qoʻmitasi hisobotlari, byudjet ijrosi koʻrsatkichlari, xalqaro tashkilotlarning (IMF, OECD, World Bank) ochiq maʼlumotlari va iqtisodiy sharhlaridan foydalanildi. Ushbu maʼlumotlar asosida Oʻzbekiston soliq tizimining kuchli va zaif jihatlari baholanib, uning modernizatsiya yoʻnalishlari ishlab chiqildi.

Natijada tadqiqot metodologiyasi soliq tizimini kompleks oʻrganish, amaldagi islohotlarning samaradorligini ochib berish, mamlakatda soliq siyosatini yanada takomillashtirish boʻyicha takliflar ishlab chiqishga imkon berdi.

### **Tahlil va natijalar**

XX asrning 70-yillariga kelib byudjet daromadlarini shakllantirishda soliqlarning roli borasidagi ilmiy qarashlar keng tarqala boshladi. Oʻsha davr iqtisodchilari nazariyasining mohiyati shundan iborat ediki, davlat daromadlari ikki asosiy omil taʼsirida shakllanadi. 80-yillarga kelib esa Gʻarb mamlakatlarida A. Laffer konsepsiyasi [17] ommalashib, soliq tushumlari soliq stavkasi va soliq bazasi kabi omillarga bogʻliqligi ilmiy jihatdan asoslab berildi [18].

Soliq yukining ortishi davlat daromadlarini faqat maʼlum bir chegaragacha oshirishi mumkin. Agar soliq yukining ortishi natijasida milliy ishlab chiqarishning soliqqa tortiladigan qismi qisqara boshlasa, soliq stavkasining oshirilishi byudjet daromadlarining koʻpayishiga emas, balki kamayishiga olib keladi. Shu sababli iqtisodiy faollikni oshirish vazifasi soliq bosimini yumshatish orqali hal etilishi lozim [18]. Soliq stavkalarining pasaytirilishi ishlab chiqarish hajmining ortishiga sabab boʻladi, bu esa vaqtinchalik soliq tushumlarining kamayishini keyinchalik qoplaydi. Inflyatsiyasiz iqtisodiy oʻsishga erishish esa, asosan, soliq stavkalari, soliq imtiyozlari

va soliqqa tortish progressivligini oqilona boshqarish orqali ta'minlanadi [18].

Shuningdek, XX asrning 80–90-yillarida yetakchi mamlakatlarda (AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya, Fransiya, Yaponiya, Shvetsiya va boshqalar) amalga oshirilgan soliq islohotlari kapital jamg'arilishini tezlashtirish va tadbirkorlik faolligini rag'batlantirishga qaratilgan edi. Shu davrda jismoniy shaxslarning yuqori daromadlariga qo'yilgan maksimal soliq stavkalari pasaytirildi, soliqdan ozod bo'ladigan daromad intervallari kengaytirildi. To'g'ridan-to'g'ri soliqlar kamaytirilishi natijasida esa bilvosita soliqlar — qo'shilgan qiymat solig'i, savdo solig'i (3 foizdan 5 foizgacha) biroz oshirildi. Bundan tashqari, yer solig'i stavkalarining ham o'sishi kuzatildi [19].

Shu tarzda soliq tizimini shakllantirish tamoyillarini umumlash tirgan holda, B. J. Ermekbaev va G. A. Lesbekov soliqqa tortishning quyidagi qoida va tamoyillar majmuasini taklif etadilar [20]:

- Klassik tamoyillar: adolat, tenglik, qulaylik, arzonlik (tejamkorlik);
- Iqtisodiy-funksional tamoyillar: barqarorlik, barqaror rivojlanish, soliq qonunlarining orqaga qaytish kuchiga ega emasligi, umumiy soliqqa tortishga intilish, daromadlarni qayta taqsimlashning faqat soliq shakllaridan foydalanish, soliqlarni bir martalik undirish, neytrallik, shaffoflik, diskretlik, soliq yukining barcha sub'ektlar uchun bir xil darajada bo'lishi;
- Tashkiliy-huquqiy tamoyillar: markazlashtirish va soliqlar tizimining yagona bo'lishi.

Har qanday davlatning soliq tizimining muhim qismi — bu uning soliq qonunchiligidir. O'zbekiston Respublikasining soliq qonunchiligi Soliq kodeksi hamda soliq munosabatlarini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlardan iborat. Agar Soliq kodeksi va O'zbekiston Respublikasining boshqa qonunchilik hujjatlari o'rtasida qarama-qarshilik yuzaga kelsa, soliqqa tortish maqsadida 2019-yildan amal qilayotgan Soliq kodeksi normalari qo'llaniladi.

Soliq qonunchiligidan tashqari hujjatlarda, xalqaro shartnomalar bundan mustasno, soliq munosabatlarini tartibga soluvchi normalarni kiritish taqiqlanadi. Soliq qonunchiligi O'zbekiston Respublikasining butun hududida amal qiladi va jismoniy shaxslarga, yuridik shaxslarga hamda ularning tarkibiy bo'linmalariga tatbiq etiladi.

O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish, yangi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni belgilash faqat O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan joriy yilning dekabr oyidan kechiktirmay qabul qilinishi va ular keyingi yilning 1 yanvaridan erta bo'lmagan muddatda kuchga kiritilishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasining soliq qonunchiligi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni byudjetga to'lash majburiyligi, soliqqa tortishning aniqligi, adolatliligi, soliq tizimining yagona ekanligi va soliq qonunchiligining oshkoraligi tamoyillariga asoslanadi.

Soliqqa tortishning majburiyligi tamoyili shundan iboratki, soliq to'lovchi soliq qonunchiligiga muvofiq soliq majburiyatlarini belgilangan muddatlarda va to'liq hajmda bajarishi shart.

Bizning fikrimizcha, soliqqa tortishning aniqligi tamoyili shuni anglatadiki, O'zbekiston Respublikasida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar aniq belgilangan bo'lishi lozim. Soliqqa tortishning aniqligi soliq to'lovchining soliq majburiyatlari yuzaga kelishi, bajarilishi va bekor qilinishi uchun asoslar hamda tartiblarni soliq qonunchiligida to'liq va ravshan belgilash imkonini beradi.

Soliqqa tortishning adolatligi tamoyiliga ko'ra, O'zbekiston Respublikasida soliqqa tortish umumiy va majburiy hisoblanadi [2]. Shuningdek, individual xarakterga ega soliq imtiyozlarini berish taqiqlanadi.

Soliq tizimining yagona bo'lishi tamoyilining mohiyati shundan iboratki, O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi barcha soliq to'lovchilarga nisbatan bir xil tartibda qo'llaniladi [1].

Nihoyat, soliq qonunchiligining oshkoraligi tamoyili soliqqa oid masalalarni tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlar rasmiy nashrlarda majburiy ravishda e'lon qilinishini nazarda tutadi.

### **Xulosa va takliflar**

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida soliq siyosatini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlaridan biri — aholi real daromadlarining katta qismini markazlashtirilgan jamoat iste'mol fondlari orqali shakllantirish tamoyilidan voz kechishdir. Bu esa mehnatga layoqatli aholining daromadlarini oshirishga xizmat qiladi, chunki iqtisodiy manfaatdorlik orqali mehnat faolligini kuchaytirishning motivatsion mexanizmi shakllanadi. Davlat soliqlar tizimi orqali moliyaviy tartibga solishni amalga oshiradi va mehnatga layoqatsiz jamiyat a'zolarining yanada samarali va ishonchli ijtimoiy himoyasini ta'minlaydi.

Qator iqtisodchilar zamonaviy soliqqa tortishning quyidagi tamoyillarini ham ajratib ko'rsatadilar:

1. Imtiyozlarning minimal darajada bo'lishi. Soliq imtiyozlari qiymat nisbatlarini buzadi va xo'jalik yurituvchi subyektlarni teng bo'lmagan sharoitga qo'yadi.

2. Soliqqa tortishning iqtisodiy neytralligi. Soliqlar iqtisodiyotni samaraliroq ishlashga yoki investitsiyalar o'sishiga to'sqinlik qilmasligi lozim.

3. Soliq stavkalarining xalqaro taqqoslanishi. Asosiy turdagi soliqlar bo'yicha stavkalar ushbu davlatning iqtisodiy hamkorlari bo'lgan mamlakatlardagi stavkalarga mos bo'lishi kerak.

Soliq tizimini shakllantirishning asosiy tamoyillarini ishlab chiqishda ilmiy tamoyillar, soliq tizimlariga qo'yiladigan umumiy talablardan xabardor bo'luvchi nazariy yondashuvlar, barqaror rivojlanish nazariyasining inqilobsiz iqtisodiy o'sishni ta'minlaydigan tamoyillari va bevosita soliqqa tortish tamoyillari o'rtasida mantiqiy bog'liqlikni ta'minlash maqsadga muvofiqdir.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib aytish mumkinki, umumilmiy tamoyillar, soliq tizimlarini qurish qoidalari va respublika iqtisodiy rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiruvchi talablarga muvofiq shakllantirilgan milliy soliq tizimi bozor munosabatlarining rivojlanishiga turtki bo'ladi hamda barcha darajadagi

byudjetlarga barqaror soliq tushumlarini ta'minlab beradi.

### Foydalanilgan adabiyotlar

1. Конституция Республики Узбекистан (2023). - Т.: Узбекистан.
2. Налоговый кодекс Республики Узбекистан (2019). Кодекс принят в новой редакции в соответствии с Законом Республики Узбекистан от 30 декабря 2019 года № ЗРУ-599 «О внесении изменений и дополнений в Налоговый кодекс Республики Узбекистан». <https://www.lex.uz/acts/1286689>. Дата обращения: 23.02.2020
3. Smith, Adam (2007). An Inquiry into the Nature and Causes of the. Wealth of Nations. Edited by S. M. Soares. MetaLibri Digital. Library, 29th May 2007.
4. Wagner Adolph (1891). A. Marshall's principles of economics // Quarterly Journal of Economics. Vol. 5, P. 319-338
5. Зайналов Д.Р. (2010) Основные подходы к анализу налога и его связи с социально-экономическими процессами //САЯПИНСКИЕ ЧТЕНИЯ. – 2010. – С. 53-68.
6. Тургенев Н.И. (1818) Опыт теории налогов. СПб.: тип. Н. Греча.
7. Соколов А. А. (2002) Теория налогов. – М. : Центр ЮрИнфоР, 2002.
8. Алексеенко М.М. (1870) Взгляд на развитие учения о налоге у экономистов А. Смита, Ж.-Б. Сея, Д. Рикардо, Ж. Сисмонди и Д.С. Милля. Харьков: Университетская тип. 1870.
9. Самуэльсон П. А., Нордхаус В. Д. (2007) Экономика. – Вильямс.
10. Твердохлебов В. Н. (1914) Теории переложения налогов.– СПб. – Т. 262. – С. 43.
11. Юткина Т.Ф. (2001) Налоги и налогообложение. – М.: Инфра-М.
12. Маликов Т., Жалилов П. (2011) Бюджет-солик сиёсати. - Т.: Академнашр.
13. Маликов Т.С., Хайдаров Н.Х. (2008) Государственный бюджет. Учебное пособие.– Т.: IQTISOD-MOLIYA, 2008.
14. Яхёев К. (2000) Солиққа тортиш назарияси ва амалиёти. –Т.: Гофур Гулом.
15. Гатауллин Ш. (1996) Солиқлар ва солиққа тортиш. – Т. – 74-б.
16. Стиглиц Д. (2005)Ревущие девяностые. Семёна развала / пер. с англ. и прим. Г.Г. Пирогова; вступ. ст. Г.Ю. Семигина, Д.С. Львова. М.: Совр. Экономика и право.
17. Zaynalov, D. R., & Ahrorov, Z. O. (2019). Modernization of the Tax Science: Methodology and New Paradigms. Int. J. of Multidisciplinary and Current research, 7.
18. Черник Д.Г. (1997) Налоги в рыночной экономике.– М.: Финансы, ЮНИТИ.- с. 68.
19. Сахарова Л. А. (2010) Проблемы формирования и современные тенденции развития налоговой политики Российской Федерации //Территория новых возможностей. Вестник Владивостокского государственного университета экономики и сервиса. – 2010. – №. 5 (9).
20. Ермекбаева Б.Ж., Лесбеков Г.А. (2002) Основы налогообложения. – Алматы.